

zaken formeel op. Dat zegt wel iets, en dat men hem bij 'Ernst en Vrede' moet zoeken verbaast dus niet, al wordt zijn positie in deze kring ook weer niet duidelijk gemaakt. Eigenlijk had Hasebroek voor een echte keuze het gereedschap niet in huis. Had de auteur nu maar ronduit gezegd dat zijn held in wezen zijn leven lang een door het Réveil veredelde kruising van zijn bewonderde leermeesters Van der Palm en Van Hengel gebleven is, men zou er volledig vrede mee hebben. Maar ja, nadat die oude supranaturalisten eerst traditioneel als oppervlakkige eklektici afgeschilderd zijn kunnen ze later moeilijk meer als inspirerende voorbeelden opgevoerd worden. En zo gaat het voortdurend. Dat Hasebroek als aanhanger van de 'théopneustie' van Gaussen - uitleg ontbreekt - van streek raakte bij kennismaking met de theorieën van Kuenen, ligt voor de hand, maar een warrig verhaal hierover in een brief aan de verontruste Koenen - waarbij de auteur geen enkele poging tot verheldering onderneemt - geeft impliciet aan dat hij als exegeet ook al niet veel in te brengen had.

De hele indruk is, dat Hasebroek behalve een begenadigd prediker ook een beminnelijk mens en betrouwbaar pastor was, die in 1878 Gunning met een paar gedichten troostte. Overigens, in wat voor 'moeilijke situatie in Den Haag' Gunning toen verkeerde blijkt niet. Er wordt gesuggereerd dat het iets met een in scherven liggend professoraat te maken heeft, terwijl de uitbarsting van Kuiper tegen de 'halven' als Schriftaanranders totaal onvermeld blijft. Trouwens, nu we het toch over Gunning hebben: op blz. 179 schuift de auteur zijn promotor in noten tweemaal een citaat in de schoenen dat op de aangegeven c.q. met het tegenwoordige terecht niet meer gebruikte a.w. aangeduide plaatsen niet te vinden is en ook elders niet te ontdekken valt. Een raadsel dus en niet het enige (zie bijv. blz. 163 n. 54 en voeg toe: 'en rapport').

F.R.J. Knetsch

P.G. van IJsselmuiden, *Binnenlandse Zaken en het ontstaan van de moderne overheidsbureaucratie in Nederland, 1813-1840*. Diss. R.U. Groningen. J.H. Kok, Kampen 1988. 344 blz. 18 ill. Paperback, f 49,50.

Deze studie is een van de goede vruchten, ontsproten aan het onderzoeksproject 'Bureaucratisering: ambtenaren en openbaar bestuur in Nederland' van het Groningse Instituut voor Geschiedenis. Dat hiervoor het departement van Binnenlandse Zaken werd gekozen, ligt voor de hand: het was zo omvangrijk dat op den duur afsplitsingen niet konden uitblijven en fungeerde dus als moederdepartement en daarmee als vrijwel ideaal object om er de ontwikkeling van de bureaucratie in het Koninkrijk der Nederlanden (met en zonder België!) aan te bestuderen. Van zijn bevindingen doet de auteur een goed leesbaar en overzichtelijk